

A környezeti nevelés

A környezetvédelem mint önálló műveltségi terület javasolt követelményrendszere

"Az űrből úgy láthatjuk és tanulmányozhatjuk a Földet, mint egy olyan élő szervezetet, melynek egészsége valamennyi részének egészségétől függ". Vigyázzunk rá, óvjuk! Legyen erőnk ahhoz, hogy összeegyeztessük az emberi cselekvéseket a természet törvényeivel!

A környezeti nevelési önálló műveltségi terület körvonalazásával ösvényt, rendezőelvet kínálunk kortársainknak. Különösen fontos ez most, amikor az elérendő újfajta szemléletet egyszerre kell elsajátítania a felnőtt generációnak s a gyerekeknek, most, mikor a Föld és az élet veszélyeztetettsége elérte a kritikus pontot. Közös érdekünk és felelősségünk, hogy megfeleljünk e feladatnak.

Az egyesület elnöksége:

Juhász-Nagy Pál, Tóth Albert, Láng Edit, Gulyás Pálné, Víz Istvánné, Budayné Kálóczi Ildikó

Az emberiség sorskérdései

A környezetvédelemnek, mint önálló műveltségi területnek a létjogosultsága

Mivel a földi evolúció a molekuláris, a sejtés, az organizmikus, az ökológiai szinteken át – együtt van jelen, és – a globális szint felé halad a társadalmi szférában is, az emberi élet fenntartására folytatott tevékenység – az éghajlatra, a víz-, a geo- és biogeokémiai elemkörforgásra gyakorolt hatása révén egyre jelentősebb szerepet játszik a Föld-ember környezeti kapcsolatainak alakulásában és szabályozásában.

A globálítás jegyében akkor is szükség lenne környezeti nevelésre, a természeti és társadalmi ismeretek szintézisére, a személyiség teljessé tételére – ha az emberi tevékenység hatásai nem lennének ennyire tragikusak –, hogy a gyerekekben tudatosodjék, hogy a világ egységes egész és ők a többi emberrel együtt – egészként – részei annak, és mindaz, amit tanulnak tantárgyakban, műveltségi területekben ugyanarról, a természetről, a társadalomról és az emberről szól.

Az ember az elmúlt néhány évszázad alatt – századunkban felgyorsuló mértékben – olyan, az egész Földet érintő változásoknak lett elindítója, amelyek veszélybe sodorták az élővilágot.

Napjainkra a modern társadalmak szemlélete, az aránytalan szerkezetű fejlődésük, a források szűkössége, a Föld népességének növekedése, a gazdaság és a természet között feszülő ellentét társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális, ökológiai válságok sorozataiba és – ha nem változtatunk szemléletünkön – végül pusztulásba sodorják az emberiséget. *A Földért, életünkért folytatott küzdelem sikere saját, újkori egysíki*

A Környezeti Nevelés és Ökológiai Kultúránk Konferencia ezt a javaslatot szellemében, elveiben elfogadta és felajánlotta a Nemzeti Alaptantervhez. Véleményeket, javaslatokat a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesületének címére (1039 Bp. Aradi u. 20.) lehet küldeni.

világképünk, értékrendünk, viselkedésünk megváltoztatásán és az ennek megfelelő cselekvési program megvalósításán múlik.

Az emberiség sorsa a Föld fizikai, biológiai leromlásának megakadályozásától függ. Ennek megfelelően az elkövetkező világrend új rendezőelve a fenntartható fejlődés, a világközösség új programja, ideológiája pedig ökológiai alapú lesz. *A kapcsolatokat nemcsak a nemzetek egymás közötti viszonya, hanem a nemzetek és a természet kapcsolatai is meghatározzák.*

Minden társadalomnak, nemzetnek érdeke és kötelessége: *úgy elégítse ki szükségleteit, hogy ne veszélyeztesse a saját és a következő nemzedékek életét és igényeit, ne károsítsa meg a természetet.* Ehhez olyan kultúrát kell teremteni – és a nevelésben, oktatásban is azt közvetíteni –, amelyben az értékek megfelelnek az ember *természeti, társadalmi* lényegének.

Az új korszak életében, diplomáciájában a környezeti biztonság előbbrevaló lesz, mint a katonai, s e rendezőelv és hatékonyság érdekében nemcsak gazdasági, politikai, kultúrális, hanem *alaposabb ökológiai, környezeti ismeretekre is szükség lesz* az élet minden területén, a Föld minden polgára számára, beleértve a magyarokat is. E kényszerítő körülmények okán is a Nemzeti alaptantervnek ugyancsak ökológiai szemléletűnek kell lennie. A hagyományos tantárgyaknak és a környezetvédelem önálló műveltségi területének együttesen kell szolgálniuk a fenntartható fejlődést szolgáló magatartás kialakítását. Ennek alapja és legfontosabb eleme a *valós természet-ember viszony* elismerése, elismertetése. Ez a viszony ugyanakkor a történelem során sokat változott.

Az őskori ember félt a természettől, az ókori tisztelte, a középkori uralkodott rajta (gondoskodhatott róla), az újkori ember (szükségből, önzésből, pl. a helytelen értékrend miatt) kizsákmányolja, sőt önteltségében odáig jutott, hogy végképp le akarja győzni.

A helyes elv szerint az ember része a természetnek, elismeri annak nagyságát, fenségességét, *jóindulatú a természeti létezőkkel*, beleértve önmagát is, és *szereti embertársait is, betartja a természet és a társadalom törvényeit. Csak ilyen szemlélettel szabad nevelni és tanítani is.*

A helyes szemlélet, az értelmes emberi lét feltételeit az ennek megfelelő értékrendet, ismeretrendszert a kultúrának (mítosz, művészet, tudomány, technika), az ökológiai kultúrának együttesen kell közvetíteni a gyermekeknek és a felnőtteknek egyaránt. A nevelés célja a kulturált állapot elérése, amely állapotban az ember:

– a világ, önmaga eredetére vonatkozó elképzeléseiket ismeri, abban a maga meggyőződése szerint *hisz,*

– az élet, létezés csoda-voltát elismeri, az élet tiszteletét, szeretetét *átéli*, hirdeti, a belső világát a külső világgal a képzelet által is *összekapcsolja,*

– a természet és társadalom törvényeit *ismeri*, a természet törvényeivel harmonizáló technológia *alkalmazásával* azokat élet- és munkatevékenységében *tiszteletben tartja.*

A környezeti nevelés az emberben eredendően benne rejlő természeti erények kibontakoztatása, természet-, embertisztelő szokásrendszer kialakítása, belső készítés – esztétikai, érzelmi, erkölcsi – megalapozása a szokásrendszerek elmélyítése, működtetése intellektuális hatásokkal – ismeret által –, melynek eredményeképpen kialakul az ökológiai gondolkodás, környezettudatos szemlélet.

Az ökológiai morál alapjai az alázat, tisztelet, szeretet, a titokra-nyitottság, a birtokvágymentesség a természet jelenségei iránt, az ember iránt.

Az ökológiai cselekvés alapjai a természetcentrikusság, annak tiszta használata, maximális gondosság, szépségére törekvés, a természettel harmonizáló gazdaság, a lágy technológiák, az organikus mezőgazdálkodás, az ökonómia ökológizálása, populáris akció jogintézménye.

A környezeti nevelés a fenntartható fejlődés feltételeinek megvalósítását szolgálja.

Ezek a feltételek a következők:

- a Föld életképességének és a természet sokféleségének megőrzése
- arányos társadalomszerkezeti fejlődés (a gazdaság-kultúra-politika egyenrangúsága) biztosítása,
- egy új szemlélet, az "ökológiai morál" elterjesztése,
- személyiségfejlesztés, az érzelmek és a lelki élet rehabilitása.
- a szociális biztonság megteremtése, az emberi élet minőségének javítása, a kulturális értékek fontosságának hangsúlyozása a testi és lelki egészség biztosítása, fenntartása,
- az életközösségek tisztelete és védelme,
- az egyéni szokások és viszonyulások megváltoztatása,
- a kimerülőben lévő és meg nem újítható források mértéktartó használata,
- a gazdasági növekedés és a Föld eltartó képességének összhangja,
- a természettel harmonizáló társadalom kialakulása,
- a fejlesztés és megőrzés integrálásához nemzeti és nemzetközi együttműködés kialakítása.

Környezeti nevelés követelményrendszere

A környezetelvűség érvényesítése a *műveltségi területekben elemi és alapszinten*

A műveltségi területek a maguk sajátos és részletes feladataival a környezeti biztonság elérését, a kreatív életvitelre, együttműködésre való felkészítést szolgálják. Ez jelenti környezetelvűségüket az alábbi műveltségi területeken:

Anyanyelv: Írni, olvasni tudás, eszközismeret is. El kell érni, hogy minden gyerek megtanuljon írni, olvasni, különben nem készíthető fel a kreatív életvitelre.

Idegen nyelv: ismerete, más kultúrák megismerésére, környezeti problémáik megértésére késztesse, ami a nemzetközi együttműködés szempontjából jelentős.

Matematika: Fogalomalkotásra, elvont gondolkodásra nevel, az ismeretek elsajátítására tesz fogékonyra, fejleszti a problémamegoldó képességet.

Vizuális kommunikáció: Jelentős a környezeti nevelésben, de a természettel való közvetlen kapcsolat nem pótolhatja, sőt az e területen előforduló szellemi információszennyezés ellen védekezni is kell.

Informatika: A környezetvizsgálati adatok értékelésére, a környezeti folyamatok modellezésére is felkészít.

Természetismeret: Kiemelt fontosságú a természet megismerése az ember létfeltételeinek biztosítása, a természet megőrzése, a fizikai, kémiai, biológiai, ökológiai alapelvek betartása szempontjából. A természetismeretnek fontos eleme a természetközelség. Enélkül nem lehet hatékony a környezeti nevelés, a személyiségfejlesztés, az ismeretek elsajátítása.

Ember- és társadalomismeret: Az értelmes emberi lét elismerése és elfogadása hozzásegít a testi, lelki harmónia megtalálásához. A természettel harmonizáló társadalom megvalósítására, a természeti törvényekkel harmonizáló emberi cselekvések kialakítására, az ember-természet viszony történeti elemzésére, hatásainak vizsgálatára, a harmonikus együttműködésre, a környezeti állampolgári magatartásra, a nagyobb környezeti tűrőképességre készít fel.

A világ és az ember keletkezésére vonatkozó elképzelések, mítoszok, elméletek ismerete – és meggyőződésünk szerinti hit azokban – segít megtalálni helyünket a világban.

A művészetek: A szó (irodalom, dráma), a hang (zene), a kép (festészet, film), az alak (szobor) segítségével még pontosabban megcélozható a képzelőerő fejlesztése, a természet-ember kapcsolata. Általuk az ember még szorosabban összekapcsolhatja külső és belső világát, s mélyebben átélheti a természetben egésként való rész-voltát.

Technika: A technológia láncszem a természet (ember) és gazdaság között, ami a létfenntartás miatt nem nélkülözhető, ugyanakkor a környezetalakítás erőteljes eszköze. Egyaránt hat az épített, természeti környezetre és az emberre. E téren fontos, hogy a természettől átvett minták kapjanak hangsúlyt.

Életvitel, család, háztartás: Az erről szóló ismeretek nagyon fontosak, mert az ember biológiai lényege itt teljeseedik ki, ez a színtere a testi-lelki egészség biztosításának is. Hangsúlyozni kell a család szerepét elismerő ismeretek fontosságát, a környezetbarát eljárások, anyagok jelentőségét a háztartásban.

Testnevelés: Testi egészségre, korrektségre, küzdőképességre nevel, tanítása során kívánatos a természetközelség igényének feltámasztása.

Összegzésben (önálló tárgyban) alap és érettségi szinten

A környezeti folyamatok összefüggését kifejező gondolati, szemléleti összegzés, a globális összefüggések és az emberi tevékenység természeti és épített környezetre gyakorolt hatásainak kimutatása szükséges (esetleg önálló tárgyban is). A természeti és társadalmi ismeretek szintézise alapvető a környezeti biztonság megteremtésére, ezért szükséges az egyes műveltségi területekben foglalt környezetelvréség érvényesítése mellett a környezeti nevelési elemek egy gondolati folyamatban való összegzése olyan szemléletté, *ökológiai morállá*, amelynek birtokában az ember nem követi el újra ugyanazokat a hibákat és meg tudja őrizni a Föld fizikai, biológiai egységét, maga és a másik ember fizikai, lelki, szellemi, genetikai alkalmazkodásának határait, egészségét.

Követelmények, belső készítés, készségek, képességek, attitűdök

A természettel kapcsolatban:

Az ember a természet része. Az ember elismeri a természet nagyságát, fenségét, titokzatosságát, szakralitását. Világképe ennek megfelelő. Nem akarja birtokolni, leigázni a természetet.

Az ember a természettel természettörténeli rokonságban van (élettelen-élő, Föld(anya)-élet-ember). Az ember tiszteli e rokonságot. Óvja a Föld(anya)-t, a másik embert, az életképességet, a sokféleséget, a másságot.

A természet az ember élő(lakó)helye. Az ember elfogadja, sőt élvezi a természet adottságait, megóvja utódai számára is, és csak elfogadható határokon belül változtathat rajta.

A természet feltétele az ember és utódai létének, tárgya eszközkészítésének, forrása energiájának. Az ember kész megismerni a természet történetét, folyamatait, szerkezetét, funkcióit, képes elérni célját a létfenntartásért folytatott küzdelmében – minthogy a természet kincseit a Föld eltartóképességét figyelembe véve, a természet törvényeit tiszteletben tartva használja fel.

A társadalommal kapcsolatban:

Az emberek csak *szervezetten*, egymással *jól együttműködve* tudják megvalósítani életprogramjukat.

Az ember kész *adottságának* megfelelően részt venni az egyéni, a társadalmi életben, a munkamegosztásban.

Az életprogram ideális megvalósítása csak arányos társadalomszerkezetben lehet-

séges, mégpedig úgy, hogy:

– Az ember a gazdaságban (mezőgazdaságban, iparban, infrastruktúrában) állítja elő a létehez szükséges javakat.

Kész a Föld eltartóképességét figyelembe vevő gazdasági növekedés megvalósítására, a környezetkímélő technológia alkalmazására. Képes az ökonómia ökológizálására, a természettel harmonizáló gazdaság létrehozására, a mértéktartóan hulladékszegény termelésre.

– A kultúra (mítosz, művészet, tudomány, technika) birtokában hozza létre az ember épített környezetét, önmagát.

Amilyen egy adott kor kultúrája, kulturáltsága, olyan maga az ember és környezete. Az ember kész a természet, a társadalom megismerésére a kultúra révén, törekszik a kulturált állapot elérésére, az így szerzett ismeretek, magatartás birtokában képes a természettel harmonizáló társadalom létrehozására.

– A politika akkor sikeres, ha lét-(környezeti) biztonságot nyújt az egyenrangú és összehangolt társadalmi alrendszerek és közösségek demokráciája alapján. Képes olyan eszközöket, törvényeket, érdekeltséget létrehozni, amellyel ez elérhető. Képes a nemzeti és a globális környezeti biztonság megteremtésén munkálkodni.

Tartalmak – ismeretrendszer

A Föld az ember helye az Univerzumban. (Az élet lehetősége más csillagrendszerekben, az Univerzum és a Föld mozgásainak hatása az élettelen és élő világra, a Nap jelentősége (tűz, fény, meleg, energia) a környezet szempontjából.

A Föld szerkezete, története, folyamatai. Az éghajlat, a vízrajz, a felszín, a geokémiai elemkörforgalom kapcsolata. A Föld természeti és a felszíni formakincs mérlege.

A bioszféra fejlődése, szerkezete, működése, a Föld biotömege.

A geoszféra és bioszféra kapcsolata, fizikai, kémiai, biológiai, ökológiai alapelvek, összefüggések, törvényszerűségek, betartásuk.

A Föld természeti-társadalmi kincsei (közlegetők, népesség, ásványvagyon, földvagyon, élelmiszerhelyzet, települések), leromlásuk megakadályozása.

Az emberi tevékenység célja, hatásai a természeti-, épített környezetre, az emberre. Létfenntartás. Világválságok. A bioszféra válság lényege.

Lehetőségek, teendők.

A fenntartható fejlődés, a környezeti biztonság feltételei, nemzeti-nemzetközi összefogás ezek megteremtésére.

Az új szemlélet elterjesztése, személyiségfejlesztése.

Módszerek, természetközelség, cselekvés a környezetért

Gyönyörködés, szemlélődés a természetben, meditálás a természetről. Megfigyelés, vizsgálat a természetben, az épített környezetben. Következtetések, cselekvés. A nevelés és az oktatás szerves része legyen a természetben, a környezetben végzett vizsgálat, a környezeti károk felmérése. Javaslattétel a károk megszüntetésére.

Legyenek a gyerekek a szülőföldjük környezeti védelmezői, környezeti biztonságuk megteremtői, alakítsák ezzel szüleik, lakóhelyük polgárainak szemléletét is!

Környezeti nevelés különböző életkorokban, oktatási formákban történjen:

- 10 éves korig ajánlatos a természet(ember)-tisztelő szokásrendszerek kialakítása, ekkor kell egy életre megalapozni a belső késztetést.
- Kívánatos, hogy a szokásrendszereket intellektuális hatásokkal működtessük, rögzítsük minden műveltségi területen, minden lehetséges alkalommal 16-18 éves korig.
- 12-16-18 éves korban szükséges egy, a környezeti folyamatok összefüggését kifejező gondolati, szemléleti összegzés vagy önálló tantárgy keretében vagy műveltségi terület valamely részeként.

A környezeti nevelés valósuljon meg:

- iskolában: tantárgyban, összegzésként (önálló tantárgyban), fakultációban, szakörön, versenyen, kiállításon.
- iskolán kívül: oktató központban, tanulmányi kiránduláson. terepgyakorlaton, konkrét vizsgálatokkal, életmód-, természetismereti-, kutatótáborokban: a *Természetben*.

Minden gyerekek legyen joga és lehetősége (a városi gyerekeknek különösen) minden tanévben ERDEI ISKOLÁBAN tanulni, természetközelségben lenni.

IRODALOM

Az 1992. február 21-i NAT előtanácskozás, a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete tagsága, Közgyűlése írásban és szóban kifejtett véleménye.

UNESCO-UNEP kongresszus – Moszkva: A 90-es évek környezetvédelmi oktatásának, képzésének nemzetközi stratégiája, KTM, Budapest, 1987.

Gulyás Pálné – Láng Edit – Víz Istvánné: Természet tudományos végzettségű általános és középiskolai tanárok környezetvédelmi továbbképzésének tartalmi és módszertani tematikája. (Felsőoktatás-fejlesztési kutatások), ELTE TTK, Budapest, 1985.

Környezet- és Fejlesztési Világbizottság: Közös jövőnk. Mezőgazdasági Kiadó, Bp., 1988.

Szalay-Marzsó Lászlóné – Víz Istvánné – Lovretity Zsigmond – Szabó Imre: Környezeti nevelés, oktatás Magyarországon 1989. KVM-VGI

Bujdosó Dezső: Társadalmi lét és kultúra. A kultúraelmélet paradigmaváltása, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1989.

Tudomány 1989 novemberi száma: Megőrizhető-e a Föld. Magyar ökológiai dosszié.

Víz Istvánné G 10-es program, tantárgyak környezetvédelmi feladatai. Kézirat. KTM, Budapest, 1990.

IUSN-UNEP-WWF: Földünkért – az élet fenntartásának stratégiája – 1991. KTM

A világ helyzete. Worldwatch Institute jelentése. Föld Napja Alapítvány Kuratóriuma, Budapest, 1991.

Láng Edit-Varga Enikő: Humánökológus képzés az ELTE-n. Elhangzott a Göteborgi humánökológus konferencián, 1991-ben.

H. Nagy Anna – Nánási Irén: Humánökológus képzés az ELTE TTK-n. Elhangzott a Magyar Agrártudományi Egyesület Környezetvédelmi Szakosztályának ankétján 1991-ben.

Havas Péter: A környezeti nevelés pedagógiai, pszichológiai alapjai. Iskolakultúra 1991/10.

Az ELTE TTK posztgraduális humánökológus képzés jegyzetei:

Sárfalvi Béla: A világnépesség növekedése. 1991.

Bernek Ágnes: A fejlődő országok népességének élelmezési helyzete. 1991.

Sárközy Péter: Agrárrendszerek. 1992.

Juhász-Nagy Pál – Zsolnai László: Az ökológia reménytelen reménye – 1992.

Juhász-Nagy Pál: Vázlatok az ökológiai kultúra tematikájához. TKTE, Budapest, 1992.

Környezeti nevelés, oktatás iskolai és iskolán kívüli kipróbált formái (Szerk.: – Láng Edit – Gulyás Pálné – Víz Istvánné; megjelenés alatt, TKTE – 1993)

A környezeti nevelés követelményrendszerének kidolgozásában munkásságukkal szóbeli és írásos véleményükkel részt vettek:

Általános iskola	Gimnázium	Szakközépiskola	Egyetem, Főiskola, Kutató Intézet, Minisztérium
Batóné Zsila Marianna	Bálint Józsefné	Ácsné Pikó Katalin	Bihariné Krekó Ilona
Bódi Lászlóné	Bodor Tiborné	Budainé Kálóczy Ildikó	Csányi Béla
Danka Klára	Borsos Katalin	Farádyné Somoskövi Margit	Csonka Csabáné
Fűzné Kószó Mária	Dualszky Sándorné	Farkas Istvánné	Csörgő Tibor
Gacsal Rozália	Fábián Veronika	Flerkó Ágnes	Etlerné Nagy Erzsébet
Gilly Zsolt	Ferenczy Miklós	Kürthy Erzsébet	Gulyás Pál
Grónás Tiborné	Forman Istvánné	Lehoczky Béla	Gulyás Pálné
Hajnal Irén	Hronyecz Gabriella	Mascher Jenő	Havas Péter
Iván Zsuzsanna	Kenéz Erika	Némethné Katona Judit	Herczeg Ildikó
Kiss Balázs	Kígyós Lászlóné	Saja Krisztina	Juhász Nagy Pál
Krizsán Józsefné	Kiss Árpádné	Szilágyi József	Láng Edit
Málnási Gábor	Lelik Lászlóné	Szinger Imréné	Nagy Czirok Emőke
Márin István	Molnár Zoltán	Vass Tamás	Szalay-Marzsó Lászlóné
Nagy Sándor	Stollmayer Ákosné		Széchezy Béla
Sára Endréné Szegfű Zsuzsa	Tóth Endre		Szendy Csaba
Simon Gábor	Ungvári Imre		Szentendrey Géza
Süli-Zakar Istvánné			Tóth Albert
Szabó János			Varga Enikő
Tóthné Domján Gabriella			Vizy Istvánné
Ungvári Jánosné			
Vörösháziné Kele Gabriella			

A TKTE előtanácskozás résztvevői

Benkő Gyöngyi
Hortobágyi Katalin
Horváth Kinga
Hoczok László
Suda Gábor
Klug Tamásné

TERMÉSZET- ÉS KÖRNYEZETVÉDŐ TANÁROK EGYESÜLETE